

8. *Lactuca tatarica* (L.) C. A. MEYER – locika tatarská Tab. 85/2

Lactuca tatarica (LINNAEUS) C. A. MEYER Verz. Pfl. Casp. Meer 56, 1831. – Syn.: *Sonchus tataricus* L. Mant. Pl. 2:572, 1771. – *Mulgedium tataricum* (L.) DC. Prodr. 7/1:248, 1838. – *Lagedium tataricum* (L.) SOJÁK Novit. Bot. Univ. Carol. 1961:34, 1961.

Exsikáty: Extra fines: Gerb. Fl. SSSR, no 4892.

Vytrvalé byliny s šikmými nebo horizontálními oddenky, tvořícími plazivé, až 40 cm dl. podzemní výběžky. Lodyhy 30–80(–100) cm dl., tenké, oblé, lysé nebo na bázi velmi řídkce štětinaté, nahore větvené. Listy až 25 cm dl., na okraji jemně zubaté, sivozelené, lysé nebo vz. na žilnatině řídkce štětinaté, dol. lodyžní listy kracovitě peřenoklané, krátce řapíkaté, za květu ± odumřelé, hor. listy celistvé, kopinaté, přisedlé, poloobjímavé. Úbory uspořádané v prodloužené latě, s 16–23 květy; zákrov válcovitý, 11–14(–20) mm dl., zákrovní listy 4řadě uspořádané, čárkovité, červeně skvrnitě, lysé nebo na špičce roztr. jemně chlupaté. Květy delší než zákrov, ligula ca 20 mm dl., modrofialová. Nažky včetně zobánku ca 7 mm dl., tělo nažky 4–5 mm dl., elipsoidní, zploštělé, hluboce podélně rýhované, žlutavé až černé (pod lupou zelenohnědé s tmavým mramorováním), lysé nebo velmi jemně chlupaté, zobánek nezřetelně oddělený, zděli 1/3–1/2 těla nažky; chmýr bílý, ± tak dlouhý jako nažka včetně zobánku. VII–VIII. Gf.

2n = 18 (ČR: 39. Třeboň. pán.)

Ekologie a cenologie: Navázky zeminy, skládky odpadového materiálu, okraje komunikací. Na sušších, hlinitých až písčitých půdách, dobře zásobených dusíkem a minerálními živinami (dobře snáší částečné zasolení), zpravidla v teplých oblastech na nezastíněných místech. Na vhodných místech se snadno vegetativně množí a je schopen šíření úlomky oddenků při transportu

zeminy. Na našem území zpravidla nevytváří klíčivá semena. Nejčastěji ve společenstvech svazu *Sisymbrium officinalis*.

Rozšíření v ČR: Zavlečený druh, dnes vzácně v termofytiku a nižším mezofytiku. Poprvé byl zjištěn v roce 1957 v Praze-Ďáblicích, do současnosti podchyceno asi 20 nalezišť. Většina lokalit byla nalezena v sídlech, zejména na železničních stanicích nebo jejich okolí. Na území ČR v minulosti zavlečen především se sovětským obilím. V planárním až suprakolinním stupni (min.: Ústí nad Labem, 145 m; max.: Vrbno u Blatné, 460 m). – Mapy: JEHLÍK in HEJNÝ et JEHLÍK 1973:map. 12; JEHLÍK 1998:317.

T: 4b. Lab. střed. (Ústí nad Labem), 4c. Úštěc. kotl. (Liběšice), 10a. Jenšt. tab. (Praha-Ďáblice), 15c. Pard. Pol. (Pardubice), 16. Znoj.-brn. pah. (Tišnov), 17b. Pavl. kop. (Mikulov), 18a. Dyj.-svr. úv. (Břeclav), 20b. Hustop. pah. (Čejč). – M: 31a. Plz. pah. vl. (Starý Plzeňec; Blovice), 36a. Blat. (Vrbno, rybník Velký Pálenec), 39. Třeboň. pán. (Veselí nad Lužnicí; Třeboň), 49. Frýdl. pah. (Dolní Rásnice), 62. Litomyš. pán. (Litomyšl), 63f. Českořeb. úv. (Česká Třebová), 83. Ostr. pán. (Ostrava).

Celkové rozšíření: Těžiště primárního areálu leží v jv. a v. Evropě a zasahuje až do stf. Asie. Původní je na pobřeží Černého moře v Bulharsku, Turecku, Rumunsku a na Ukrajině, dále je široce rozšířen v Rusku (na Sibiři až po řeku Lenu), Zakavkazí, středoaasijských republikách, nejdále na jihovýchod zasahuje do Tibetu. Sekundární výskyt byl podchycen na Slovensku, v ČR, Rakousku a Švýcarsku, s. a sz. části Ruska, Estonsku, Lotyšsku, Litvě, Bělorusku, Polsku, Německu, Finsku, Švédsku, Norsku, Dánsku, Nizozemsku, ve Velké Británii a v Irsku, ve Středozemí jen ve Francii, a také na Dálném východě. Na pobřeží Baltského a Severního moře se chová jako neoindigenofyt již skoro 100 let a vstupuje zde do přirozené vegetace na dunách. Ve v. Asii (od sv. Indie do Mongolska a s. Číny) a Severní Americe od Aljašky po j. hranice USA se vyskytuje velmi blízce příbuzný taxon *L. pulchella* (PURSH) DC., někdy oddělovaný pouze na úrovni poddruhu – *L. tatarica* subsp. *pulchella* (PURSH) STEBBINS. – Mapy: HULTÉN FA 1968:952; FERÁKOVÁ 1977:54 (evropská část areálu); HULTÉN NE 1986:959; MEUSEL et al. 1992:537.

3. *Cicerbita* WALLR. – mléčivec *)

Cicerbita WALLROTH Sched. Crit. 1:433, 1822. – Syn.: *Mulgedium* CASS. in CUVIER Dict. Sci. Nat., ed. 2, 33:296, 1824. Lit.: BEAUVERD G. (1910): Contribution à l'étude des Composées. III. Le genre *Cicerbita*. Bull. Soc. Bot. Genève, ser. 2, 2:99–147. – SKALICKÁ A. (1966): *Cicerbita macrophylla* (Willd.) Wallr., s. l., ein für die Tschechoslowakei neuer Neophyt. Novit. Bot. Univ. Carol. Prag 1966:47–54. – SKALICKÁ A. (1967): Mléčivec alpský – *Cicerbita alpina* (L.) Wallr. Živa 15:204–205. – KOPECKÝ K. (1990): *Cicerbita alpina* na přirozených a antropogenních stanovištích v Orlických horách. Preslia 62:61–71.

Vytrvalé byliny bez přizemní růžice listů. Lodyhy přímé, jednoduché. Listy střídavé, celistvé až peřeně členěné, zpravidla s velkým koncovým úkrojkem, dolní řapíkaté, ostatní krátce řapíkaté nebo přisedlé až objímavé. Úbory četné, mnohokvěté, v hroznovitých květenstvích; zákrov válcovitý až zvonkovitý, dvouřadý až víceřadý, zákrovní listy hnědozelené, neskvřnitě; lůžko úboru lysé, bez plevok. Květy jazykovité, modré, modrofialové nebo lilákové. Nažky zploštělé, bez zobánku, chmýr jednořadý, s paprsky jednoduchými. – Asi 18 druhů rozšířených v horách mírného pásu s. polokoule. – Protandr. Entomogam. Alogam. Anemochor.

*) Zpracoval M. Kovanda

- 1a Oddenek tlustý, nevětvený, neplazivý; dol. a stř. listy s trojúhelníkovitým koncovým úkrojkem a několika páry postranních úkrojků; úbory 15–25 mm v průměru, v koncovém jednoduchém nebo složeném hrozně; nažky úzce vřetenovité; rostliny plané 1. *C. alpina*
 b Oddenek tenký, větvený, plazivý; dol. a stř. listy se srdčitým koncovým úkrojkem a jediným párem postranních úkrojků; úbory 40–45 mm v průměru, v chocholičnaté latě; nažky úzce elipso-
 idní; rostliny pěstované a zplaňující 2. *C. macrophylla*

1. *Cicerbita alpina* (L.) WALLR. – mléčivec
 alpský Tab. 85/1

Cicerbita alpina (LINNAEUS) WALLROTH Sched. Crit. 1:434, 1822. – Syn.: *Sonchus alpinus* L. Sp. Pl. 794, 1753. – *Mulgedium alpinum* (L.) CASS. ex LESS. Syn. Gen. Compos. 142, 1832. – *Hieracium coeruleum* SCOP. Fl. Carniol., ed. 2, 2:111, 1772.

Exsikáty: Fl. Exs. Reipubl. Bohem. Slov., no 227 I, II. – PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 1096. – TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 929. – Extra fines: BILLOT Fl. Gall. Germ. Exs., no 2104. – Fl. Siles. Exs., no 320. – HAYEK Fl. Stir. Exs., no 493. – Pl. Finl. Exs., no 1410. – SCHULTZ Herb. Norm., no 1602.

Statné, bohatě mléčící byliny. Oddenek válcovitý, až 2 cm v průměru, nevětvený, vz. chudě větvený, neplazivý. Lodyha přímá, oblá, dutá, 70–230 cm dl., v dol. části ojíhnaná, ztuha chlupatá, v hor. části hnědočerveně žláznatě chlupatá, většinou fialově naběhlá. Listy tenké, téměř lysé, naspođu sivozelené, dolní řapíkaté, řapík 4–6 cm dl., kracovitě až lyrovitě peřenosečné, až 18 cm dl., se 2–3 páry postranních trojúhelníkovitě vejčitých, na okraji vykrajovaných úkrojků, koncový úkrok trojúhelníkovitý, zašpičatělý, na okraji vykrajovaný; ostatní listy postupně menší a mělčeji členěné, křídlatě řapíkaté, přisedlé až objímavé, nejhořejší celistvé, kopinaté, zubaté až celokrajné. Úbory 15–25 mm v průměru, v koncovém jednoduchém nebo složeném hrozně, stopky úborů hustě hnědočerveně žláznaté; zákrov zvonkovitý, nepravidelně dvouřadý, hnědozelený, zákrovní listy krátce špičaté, žláznatě chlupaté, vnitřní 10–15 mm dl. Květy jazykovité s korunou 13–20 mm dl., modrofialovou, vz. bílou; čnělka s dvouramennou bliznou z koruny vyčnívající. Nažky úzce vřetenovité, zploštělé, 3–5 mm dl., bez zobánku, s 10–15 lysými žebry; chmýr jednořadý, bílý, 7 mm dl., na bázi s brvitým lemem. VI–VIII. Hkf.

2n = 18 (ČR: 93. Krk.)

Ekologie a cenologie: Vlhké horské lesy a křoviny, vysokostébelné nivy, prameniště, podél horských potoků; na půdách vlhkých, živinami

bohatých, humózních, kamenitých i hlinitých, zásaditých až neutrálních. Ve společenstvech svazu *Adenostylien* (diagnostický druh), *Calamagrostion arundinaceae* a mimo naše území i *Chrysanthemo rotundifolii-Piceion* (KRAJINA 1933) BŘEZINA et HADAČ in HADAČ 1962. Též diagnostický druh svazu *Athyrio alpestris-Piceion* a podsvazu *Acerenion*.

Rozšíření v ČR: V pohorích Českého masivu hojně (kromě Brd), v karpatské oblasti mnohem vzácněji; převážně ve stupni montánním a supramontánním, místy i submontánním, ojediněle suprakolinním (max.: Krkonoše, Čertova louka, 1450 m, min.: Fořt u Vrchlabí, 410 m). – Mapy: BARTŮNKOVÁ in HENDRYCH Acta Univ. Carol. – Biol. 1971:293, 1973; SLAVÍK in Květena ČR 7:39, 2004.

M: 25. Krušn. podh., 26. Čes. les (Čerchov; Broumov, údolí Hamerského potoka; Železná, vrch Studánka), 29. Doup. vrchy, 48. Luž. kotl. (Liberec, Ruprechtice), 50. Luž. hory, 54. Ješ. hřb. (Kryštofovo Údolí), 56. Podkrk. (Podhůří; Fořt), 58a. Žacl. (Bernartice), 58d. Vraní hory (Vrchová, Dlouhé údolí), 58g. Broum. stěny (Suchý Důl), 58i. Hejš. (Machov, Bor, jen starý neověřený údaj; Machovská Lhota), 59. Orl. podh. (Slatina nad Zdobnicí), 73. Hanuš. rychleb. vrch. (Javorník; Branná; Šumperk), 75. Jes. podh. (Karlovice; Děřichovice; Ondřejov), 78. B. Karp. les. (Javořina), 82. Javorn. – O: téměř ve všech fyt. o. [údaje chybějí z fyt. o. 90. Jihl. vrchy].

Celkové rozšíření: Skotsko, Skandinávie, Karélie, Kola, Pyreneje, pohorí stř. Evropy a s. části Balkánského poloostrova. – Mapy: HULTÉN NE 1986:956; MEUSEL et al. 1992:539.

Poznámka: U druhu *Cicerbita alpina* byly identifikovány známé a běžně se vyskytující furokumariny, ale i deriváty seskviterpenického laktonu laktucinu (glykosidu guajanolidového typu).

2. *Cicerbita macrophylla* (WILLD.) WALLR. –
 mléčivec velkolistý

Cicerbita macrophylla (WILLDENOW) WALLROTH Sched. Crit. 1:434, 1822. – Syn.: *Sonchus macrophyllus* WILLD. Sp. Pl. 3:1519, 1803. – *Mulgedium macrophyllum* (WILLD.) DC. Prodr. 7:248, 1838.

Statné byliny. Oddenek tenký, plazivý, bohatě větvený. Lodyhy přímé, 60–180 cm dl. Listy po

Tab. 85: 1 *Cicerbita alpina*, 1a – báze lodyhy s oddenkem, 1b – dolní list, 1c – střední lodyžní list, 1d – květ, 1e – nažka. – 2 *Lactuca tatarica*, 2a – báze lodyhy s oddenkem, 2b – nažka.

obou stranách zelené, naspodu na žilkách štětinatě chlupaté, dolní křídlatě řapíkaté, až 30 cm dl., lyrovitě peřenosečné, s velkým srdčítým až srdčité vejčítým koncovým úkrojkem a jedním párem postranních úkrojků, ostatní šir. bázi přisedlé až objímavé. Úbory 40–45 mm v průměru, v koncové chocholičnaté latě, zákrov 3řadý; zákrovní listy střežovitě uspořádané. Květy jazykovité s korunou modrou, 25–30 mm dl. Nažky podlouhle elipsoidní, se 6 krátce chlupatými žebry. VII–VIII. Hkf.

Někdy pěstován v parcích a zahradách jako okrasná trvalka (např. Praha-Vršovice, Průhonice, Doksany, Litomyšl, Vysoké Mýto, Mačkov u Blatné, Červený Dvůr u Chvalšín, Český Krumlov, Uherčice u Vranova nad Dyjí, Věžky, Hoštice a Uhřetice na Kroměřížsku, Slavkov u Brna, Rájec nad Svitavou) a zplaňuje (Všenory, Smržovka, Sušice). Naše rostlina patří k subsp. *uralensis* (ROUY) P. D. SELL, původní na Urale. Nominální subspecie se odlišuje tmavě fialovou barvou koruny a ztlustlými větvemi květenství; původní je na Kavkaze.

4. *Mycelis* CASS. – mléčka *)

Mycelis CASSINI IN CUVIER Dict. Sci. Natur., ed. 2, 33:483, 1824. – Syn.: *Lactuca* L. sect. *Mycelis* (CASS.) DC. Prodr. 7/1:139, 1838. – *Lactuca* subgen. *Mycelis* BABCOCK, STEBBINS et JENKINS Cytologia, Fujii Jubil. Vol. 191, 1937, p. p.

Lit.: THOMPSON R. C., WHITAKER T. W. et KOSAR W. F. (1941): Interspecific genetic relationships in *Lactuca*. J. Agric. Res. 63:91–107. – JANSSEN J. M. et LINDENMAYER A. (1987): Models for the control of branch positions and flowering sequences of capitula in *Mycelis muralis* (L.) Dumort. (Compositae). New Phytol. 105:191–220. – OSBORNE B. A. et CLABBY G. (1991): Ecophysiology of *Mycelis muralis* (L.) Dumort. in the Burren, Co. Clare, Ireland. Bot. J. Scotl. 46:27–46. – CLABBY G. et OSBORNE B. A. (1994): History, distribution and ecology of *Mycelis muralis* (L.) Dumort. (Asteraceae) in Ireland. Proc. Roy. Irish Acad. 94B:57–73. – KISIEL W. et BARSZCZ B. (1995): Sesquiterpenes and phenolics from *Mycelis muralis*. Pol. J. Chem. 69:1298–1300. – CLABBY G. et OSBORNE B. A. (1999): Biological flora of the British Isles, no 204: *Mycelis muralis* (L.) Dumort. (*Lactuca muralis* (L.) Gaertner). J. Ecol. 87:156–172.

Vytrvalé, bohatě mléčící byliny. Lodyhy přímé, jednoduché nebo větvené, duté. Listy střídavé, kracovité, laločnaté, nejdolejší řapíkaté, výše na lodyze zpravidla přisedlé, ± objímavé. Úbory malé až středně velké, (3–)5květé, četné, v rozkladité latě; zákrov úzce válcovitý, dvouřadý, vnější zákrovní listy mnohem kratší než vnitřní; lůžko úboru ploché, bez plevek, lysé. Všechny květy jazykovité, oboupohlavné, ± delší než zákrov, žluté; nitky tyčinek srůstající s korunou trubkou až do její hor. části; čnělka drsně chlupatá, blizna dvouramenná. Nažky větvenité až úzce obvejcovité, zploštělé, podélně žebnaté, téměř černé, s krátkým zobánkem, s bílým, opadavým dvouřadým chmýrem z vnějších tenkých, krátkých, hladkých paprsků a vnitřních tlustších, drsných a mnohem delších paprsků. – Asi 35 druhů v Eurasii a Africe. – Protandr. Entomogam. Autogam. Alogam. Anemochor.

1. *Mycelis muralis* (L.) DUMORT. – mléčka zední Tab. 86/1

Mycelis muralis (LINNAEUS) DUMORTIER Fl. Belg. 60, 1827. – Syn.: *Prenanthes muralis* L. Sp. Pl. 797, 1753. – *Chondrilla muralis* (L.) LAM. Fl. Franç. 2:105, 1779. – *Lactuca muralis* (L.) GAERTNER Fruct. Sem. Pl. 2, tab. 158, 1791. – *Cicerbita muralis* (L.) WALLR. Sched. Crit. 436, 1822.

Exsikáty: PETRAK Fl. Bohem. Morav. Exs., no 1090. – Extra fines: Eston. Pl., no 182, 182a. – Fl. Distr. Bacov. Exs., no 272. – Fl. Rom. Exs., no 1584. – Fl. Siles. Exs., no 16. – HAYEK Fl. Stir. Exs., no 1091. – Herb. Fl. Ross., no 973. – Pl. Ital. Exs., no 146. – Pl. Polon. Exs., no 378a, b. – Pl. Suec., no 2917.

Vytrvalé byliny, (25–)35–100(–150) cm vys. Oddenek krátký, s mnoha tenkými kořeny. Lodyha přímá, jednoduchá, oblá, dutá, hladká, lysá, zelená, někdy spolu s listy nachově naběhlá. Lodyžní

listy střídavé, až 16(–22) cm dl. a až 7(–11) cm šir., kracovité peřenodílné, s velkým trojúhelníkovitým koncovým úkrojkem a postranními úkrojky nazpět směřujícími, všechny úkrojky hrubě zubaté, listy tenké, lysé, jen na rubu na tlustších žilkách ojedinělé krátké chlupy, i žláznaté, na líci tmavě zelené, na rubu světle zelené, nejdolejší listy dl. řapíkaté, střední a horní srdčitou bázi poloobjímavé. Pětikvěté úbory v bohaté rozkladité latě, stopky úborů oblé, lysé; zákrov úzce válcovitý, 7–9 mm dl., za plodu hvězdovitě rozložený, 3 vnější zákrovní listy velmi krátké, stejně velké, 5 vnitřních výrazně delších zákrovních listenů stejně dlouhých, tupých, zelených, nachově naběhlých, lysých, s úzkým blanitým lemem. Květy jazykovité, oboupohlavné; kalich přeměněn v kratičce pérovité štětky, 5–6 mm dl.;

*) Zpracoval B. Slavík

Tab. 86: 1 *Mycelis muralis*, 1a – úbor, 1b – nažka. – 2 *Prenanthes purpurea*, 2a – báze lodyhy s oddenkem, 2b – úbor, 2c – nažka.